

ANNA OVASKA

Kaapattu kirja ja kalvaasti hehkuva totuus

Vladimir Nabokov, *Kalvas hehku* (Pale Fire, 1962). Suom. Kristiina Drews. Gummerus, Helsinki 2014. 336 s.

Vladimir Nabokovin *Kalvas hehku*, modernistisen ja postmodernistisen kirjallisuuden vedenjakaja, on yksi 1900-luvun kummallisimmista klassikoista. Se on ensinnäkin John Shade -nimisen kuuluisan runoilijan omaelämäkerrallinen runoelma, joka kertoo Shaden elämästä ja tämän perhettä kohdanneesta tragediasta. Löyhästi jambimittaa jäljittelevä runoteos on

samalla ihastuttavan huono teksti ja kaikenlaisen kömpelön symboliikan aarreaitta: ”Sen kuolleen tilhen varjo olin vain/ kun sinitaivaan harhakuvaan sain/ ja mätkähtäen lensin ikkunaan.” (35)

Toiseksi *Kalvas hehku* on Charles Kinbote -nimisen Yhdysvaltoihin hiltajattain Zemblan kuningaskunnasta vallankumouksen vuoksi emigroituneen (tai paenneen) sukunimi-

intoilijan ja kirjallisuudentutkijan – väittämänsä mukaan Shaden läheisimmän ystävän ja kirjallisen neuvonantajan – toimittama teos. Shaden runoelma ”Kalvas hehku” kattaa Nabokovin teoksesta yhteensä 48 sivua. Loput 288 sivua sisältävät Kinboten laatimat esipuheen, kommentaarin ja hakemiston, jotka ovat sanalla sanoen järjettömät – ja liittyvät Shadeen tai tämän runoelmaan lähinnä as-

sosiaation logiikalla. Runoilija on kuollut, kommentaattori on kaapannut kirjan

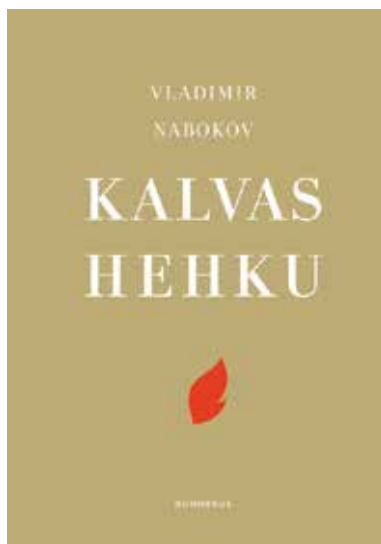
Sananen ”kommentaari”

Jos Shaden runoelma näyttäytyy kehnona kaikessa mahtipontisuudessaan ja riimiensä keinotekoisuudessa (suomentaja Drews ja neuvonantaja Jukka Virtanen ovat tehneet upeaa työtä), erityisen ’surkea’ on Kinboten kommentaari: se harhautuu jo yhdennellätoista rivillään kertomaan lähinnä Kinbotesta itsestään, hänen maagisesta kotimaastaan Zemblasta ja siitä, miten maan kuningas onnistui pakenemaan vuorten ja merien ylitse Eurooppaan vallankumouksen jaloista. Kommentaari myös paljastaa, että Kinbote on yrittänyt tyrkyttää tarinaa aiheeksi naapurissaan asuvalle runoilijalle ennen tämän kuolemaa. Olosuhteet ovat jokseenkin epäilyttävät.

Komentaaria tutkiessaan Shaden runoelman lukija löytää loppuviitteet muun muassa sanoille ”usein” (päädytään kuulemaan tarina siitä, miten Kinbote pelkää henkensä edestä verenhimoisia salamurhaajia), ”Lolita” (joka viittaa hirmumyrskyyn, ei suinkaan romaaniin) ja ”harmaatakin” (Kinboten mukaan ilmiselvä viittaus ”kuninkaanmurhaajaan”, joka kulkee myös nimellä Jack Grey) sekä joukolle muita yksittäisiä sanoja tai virkkeitä, joiden tarkoituksena on lähinnä kuljettaa Kinboten oman tarinan juonta – tai iskeä silmää Nabokov-tuntijoille. Hakemistosta puolestaan löytyy esimerkiksi nimi ”Marcel”, jonka selitys avanee myös Kinboten persoonaa:

”Marcel, hankala, epämiellyttävä eikä aina kovin uskottava mutta kaikkien hemmottelema keskushenkilö Proustin romaanisarjassa *Kadonnutta aikaa etsimässä*, 181, 692.” (331)

Kinbote ei tosin juuri tule hemmottelluksi yliopistotyössään, eikä omasta mielestään etenään toimittajan roolissaan. Kommentaarin yhtenä tehtävänä onkin paljastaa vastoinkäymiset, joita Kinbote kokee kohdanneensa – ja sivussa kommentaattori

henkilökohtainen mielipide yhdestä jos toisestakin asiasta.

Silloin tällöin lukija kohtaa myös ”normaalia” loppuviitemateriaalia: esimerkiksi Sherlock Holmes -viittausta Kinbote ryhtyy kyllä avaamaan. Tosin hän jättää homman lopulta puolittiehen väittämällä, että Shade lienee keksinyt ”tämän ’Takaperoisten askelten tapauksen’ ihan omasta päästään.” (91) Osin kommentaattori on myös leväperäinen. Runoelman nimestä ”Kalvas hehku” Kinbote toteaa ykskantaan, että se on Shakespeare-sitaatti, joka *ei taatusti* ole peräisin ainakaan *Timon Ateenalaisesta*: ”Lukija tehkään omat tutkimuksensa” (306). Hakemistosuudessa puolestaan vihjataan (yhtä harhaanjohtavasti), että nimi olisi *Myrsky*-sitaatti. Ja oikeastaan tästäkin aiheesta keskustellaan vain, koska Kinbote tahtoo moittia otsikoiden ”kähveltämistä” toisista teksteistä. Muitakin puutteita Shaden runoelmasta Kinboten mukaan löytyy.

”Ihmisen kiintymys mestariteokseen voi olla musertavan kaikennelevä” (19)

Komentaari kasvaa yli äyräidensä ja lukijalle alkaa vähitellen paljastua, ettei Kinbote ainoastaan heijasta omia asioitaan täysin eri aihetta käsittelevään tekstiin vaan saattaa myös lisäillä palasia Shaden säikeisiin. Ensimmäkin 999-säkeinen runoelma vaatii

kuulemma vielä viimeisen, 1000. säkeen – symmetrian vuoksi. Koko ajatus symmetrisyydestä ja siitä, että taide voisi muokata elämän kaaoksesta jotakin yhtenäistä ja harmonista tosin asettuu ironiseen valoon teoksen kokonaisuudessa, josta yhtenäisyys on kaukana. Lukija laitetaan hyppelämään ympäri teosta. Kinbote itse ohjeistaa:

”lukijaa suositellaan ensin tutustumaan [kommentteihin] ja sitten perehtymään runoon niiden avulla, tietenkin siten, että kommentit luetaan uudelleen sitä mukaa kuin teksti etenee – ja kenties, kun koko runoelma on luettu, kommentit kannattaa hyvän yleiskuvan saamiseksi käydä läpi vielä kolmannen kerran.” (31)

(Post)modernille uskollisena Kinboten kommentaari vahvistaa, ettei todellisuus suostu asettumaan koherentin lineaarisen tarinan muotoon. Tämän rinnalla Shaden muka-kömpelöihin riimeihin ja jatkuvuuteen nojaava runoelma kertoo todellisuudesta ja kirjallisuuskäsityksestä, joka on aikaa sitten kuopattu ja jota Shadekin muistelee lähinnä kaiholla: ”Niin typerää on edes yrittää/ tulkita suurin linjoin elämää” (46). Taistelu tarinan päähenkilön ja kertojan rooleista kiihtyy pitkin matkaa. Shade saa romanttisen runoilijan auktoriteetilla pitää asemansa runoissa, mutta kun runoteos loppuu kokonaisteoksen sivulla 82, matkaa on jäljellä vielä 250 sivua: ”viimeisen sanan saa kommentaattori.” (32)

Kinboten kommentaari ei myöskään onnistu hälventämään lukijan mielestä mahdollisuutta, että myös ”oikeassa elämässä” Kinbote suorastaan vainoaa runoilijaa ja tämän vaimoa (jonka Kinbote kuvaa miestänsä holhoavana tyrannina). Ainakin siitä lukija voi olla varma, että ystävyden kuvauksessa kaikki ei ole aivan kohdallaan. Muutaman harvan kerran toiset henkilöt saavat lausua mielipiteensä kertojasta – tosin tällöinkin toki Kinboten siteeraamina: ”Te olette äärettömän vastenmielinen ihminen [...] Ja kaiken lisäksi te olette mieluinen.” (28) Outoihin vihjailuihin kuuluvat myös viitteet Kinboten homoseksuaa-

lisuudesta, jota tämä yrittää heikolla menestyksellä peitellä (ilmeisesti lähinnä tietoisena amerikkalaisten lukijoidensa kapeakatseisuudesta; samalla kommentaarissa suorastaan ihannoidaan Zemblan Kaarle-kuninkaan miesseikkailuita).

Kalvas hehku on epäluotettavan kerronnan, ironian ja hulluuden mestariteos. Henkilökuvauksessa se hipoo sekä täydellisyyttä että absurdia, ja ajaa rakentamansa identiteetit tuhoutumispiisteeseen. Kinbote vihjailee niin monella tasolla, että lukija eksyy mahdollisuuksien viidakkoon. On täysin epävarmaa, missä kulkee raja Kinboten, kuningas Kaarle ”Rakastetun” taikka kommenttien läpi kohti kertomuksen avainkohtaa liikkuvan ”kuninkaanmurhaajan” välillä. Kenen tarinaa luemme? Kuka on kuollut, jos kukaan?

Jos lukija haluaa etsiä jonkinlaista totuutta kertojan puuhista, voitaisiin sanoa, että mielisairas, maansa ja asemansa menettänyt tai muuten vain yksinäinen Kinbote luo kaksoisolentoja, joiden avulla käsitellä minuuttaan. Kinboten pitkin kommentteja pirstaloitunut ja toisen ihmisen työstä voimansa saava kertomus rikkoo norminmukaista ajatusta tarinasta yhtenä, ehyenä ja harmonisena. Eikö Kinbote pysty kertomaan tarinaansa muuten? Hänen on varastettava Shaden kertomus saadakseen äänensä kuuluviin. Voidaan leikitellä tulkinnalla, jossa kommen-

taari toimii henkilökohtaisen terapian välikappaleena.

Samalla teos vihjaa, kuin eheyden rippeisiin takertuen, että tässä kaikessa on jotakin moraalisesti epäilyttävää. Itsekeskeinen, mahtaileva ja todellisuudentajunsa menettänyt Kinbote on ehkä paitsi hullu myös murhaaja. Tämäkin on kuitenkin vain osa leikkiä ja yksi tulkintamahdollisuus. Mysteri jää vaille ratkaisua, sillä uusia vihjeitä tarjoutuu joka suunnasta. Sekä esipuheessa että kommentaarissa teoksen kirjallisuudentutkimuksellinen kehys (ja veruke tekstin tuottamiselle) murtuu hetkittäin ja Kinboten puheelle ilmestyy nimetty kuulija, jonka henkilöllisyys kuitenkin nopeasti ohitetaan: ”Voimme nyt siirtyä eteenpäin ja kuvailla tohtorille – tai kenelle tahansa kuuntelemaan halukkaalle [...]” (299) Kertojan lipsahdukset paljastavat uusia kerronnan tasoja ja viittailevat myös mieheen, jonka todelliset lukijat tuntevat nimellä Nabokov.

Kertojaa vastaan – vai menoon mukaan?

”Me olemme järjettömän tottuneita siihen ihmeeseen, että muutama kirjoitettu merkki voi sisältää kuolematomia kuvia, monimutkaisia ajatusrakkaita, uusia maailmoja elävine ihmisineen, puhetta, itkua ja naurua. [...] Entä jos me kaikki jonain päivänä heräämme ja huomaamme, että emme kerta kaikkiaan osaa lukea? Toivon, että

ette ihastelisi vain sitä mitä te luette, vaan myös sitä ihmettä, että se on ylimalkaan luettavissa (näin olen usein sanonut oppilailleni).” (310)

Haluaako lukija olla terapeutti, salapoliiisi tai kirjallisuudentutkija, joka diagnosoi epäluotettavan kommentaattorin, selvittää rikoksen ja tulkitsee Shaden runoelman niin kuin se ”ansaitsisi”? Vai onko parempi unohtaa sivuseikat ja vain nauttia menosta? Kinbote lukee häikäilemättä Shaden teoksesta ja sen kuvaamasta henkilökohtaisesta tragediasta omaa ja oman maansa tragediaa. Samalla käy helposti niin, että Zemblan historia ja vallankumous alkavat kiehtoa myös aktuaalista lukijaa, Shade unohtuu ja Kinboten luoma todellisuus imaisee mukaansa. Merkit vievät mennessään, vaikka varoituskylttejä on aseteltu ympäriinsä.

Kalvas hehku ei ole ainoastaan parodia lukemisesta, itseriittoisen subjektin kuvitelmasta, elämäkerran kirjoittamisesta ja totuuden kertomisesta vaan myös maailmanpolitiikasta, isänmaanrakkaudesta, sovinnaisista moraalikoodeista, amerikkalaisesta yliopistomaailmasta ja räikeästä epätasa-arvosta. Kommentit avaavat loputtoman määrän maailmoja. Ja kun lukija palaa takaisin Shaden runoelman pariin (toki tarkkaavaisesti kaikki loppuviitteet ja hakemiston luettuaan), mieleen muistuu jälleen Shaden tarina omasta elämästään. Luokkaminen voidaan aloittaa alusta.